

# UPORABA KASETNEGA STRELIVA NA KOSOVU IN V ALBANIJI, HUMANITARNE POSLEDICE NJEGOVE UPORABE IN ODSTRANJEVANJE NEVARNOSTI

## The use of cluster munitions in Kosovo and Albania; humanitarian consequences of its usage and its removal

Matjaž Bizjak \* UDK 623.4.087(497.115)(495.5)

Povzetek Abstract

V zračnih napadih je Nato v letu 1999 na 333 lokacijah na območju Kosova odvrnil 1392 kasetnih bomb. Uporabljeni so bili trije tipi kasetnega streliva; BLU- 97, (R)BL-755 in Mk-118. Kasetno strelivo je uporabljala tudi vojska Jugoslavije (VJ), z njim je s topništvom obstreljevala albanske upornike na albanskem državnem ozemlju. Znani so tudi primeri, ko je VJ odmetavala kasetne bombe z letali. Vendar je Nato nekatere podatke o uporabi kasetnih bomb poslal centru *Mine Action Co-ordination Center* (MACC) v Prištini šele po večkratnem posredovanju. Ti podatki niso bili popolni, so pa prispevali k hitrejšemu izvajanju procesa čiščenja kasetnic (*Battle Area Clearance/BAC*). Kasetnice so že med vojno povzročile številne žrtve med civilisti, bodisi zaradi napačne uporabe bodisi zaradi neeksplodiranih ubojnih sredstev (NUS). Po končanih spopadih se je število nesreč, v katerih so bili udeleženi predvsem otroci, stopnjevalo. Kasetnice so predstavljale za 25 odstotkov večjo nevarnost za civilno prebivalstvo kakor protipehotne mine in kar za 600 odstotkov večjo kakor druga NUS. Čiščenje kasetnic na Kosovu lahko razdelimo v več faz: fazo zbiranja podatkov in nujno čiščenje kasetnic, fazo celovitega čiščenja kasetnic, fazo površinskega čiščenja, fazo globinskega čiščenja in fazo vzpostavljanja lokalnih zmogljivosti. Najvažnejši korak pri izvajanju čiščenja je bila odločitev MACC (v prvi polovici leta 2000), da se vsa onesnažena območja najprej površinsko in šele nato globinsko očistijo. Ta odločitev je bistveno zmanjšala število žrtev med lokalnim prebivalstvom. Po Natovem mnenju obstaja pet odstotkov neeksplodiranih

During the NATO air attacks in 1999, according to NATO, at least 1,393 cluster bombs were dropped on 333 locations in Kosovo. Three types of cluster munitions were used: BLU- 97, (R)BL-755 and Mk-118. Cluster explosives were also used by the then Yugoslavian army artillery to fire on Albanian rebels in the national territory of Albania. It is known that in some cases the Yugoslavian air force also used cluster bombs. Certain information on the use of cluster bombs was reported from NATO to the Mine Action Co-ordination Centre (MACC) in Priština only after several interventions. This information is not complete but in part it has contributed to faster implementation of the cluster bomb clearance process (Battle Area Clearance/BAC). Also during the war cluster bombs claimed a large number of victims among civilians either due to inadequate usage or as unexploded ordnance (UXO). After the war the number of accidents, which included mainly children, has increased. In comparison with anti-personnel mines, cluster bombs pose a 25% greater threat to civilians and as much as 600% more than remaining UXO. The cluster bomb clearance process in Kosovo can be divided into several phases: the collection of data and the urgent BAC phase; the complex BAC phase; the surface BAC phase; the depth BAC phase; and the local capacity phase. The most important step in the implementation of BAC was the decision by MACC (in the first half of 2000) to first clear the surface of all the polluted areas and then to continue with the in-depth clearance. This decision drastically diminished the number of casualties among the local population. According to NATO's evaluation, 5% of cluster bombs remain unexploded, whereas the MACC's field personnel estimation is that this number ranges between

\* mag., Ministrstvo za obrambo RS, Generalštab SV/J3, Vojkova c. 55, Ljubljana, matjaz.bizjak@mors.si

kasetnic, po mnenju operativnega osebja MACC pa jih je od 7 do 10 odstotkov. Ta odstotek je precej odvisen od kraja, kamor so bile kasetnice odvržene, in znaša v posameznih primerih celo 30 odstotkov, na splošno pa jih je verjetno od 10 do 15 odstotkov. Za humanitarni program na Kosovu je značilno tudi veliko delovnih nesreč, čeprav jih je bilo s kasetnicami dokaj malo, ena pa se je končala s smrtno žrtvijo.

7 -10%. This percentage is highly dependant on the location where the cluster bombs were dropped and in certain cases reached even 30%; thus the realistic number may supposedly be in the range between 10- 15%. The humanitarian programme in Kosovo is also characterized by a great number of working accidents; however, the number of accidents caused by cluster bombs is relatively low, although one ended up causing a death.

## Uvod<sup>1</sup>

»Kasetnice so kakor ženske; lepe in privlačne in tudi otroci so nori nanje, vendar so za razliko od žensk tudi v sanjah smrtno nevarne.«<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Članek je posvečen vsem tistim, ki so sodelovali v programu humanitarnega razminiranja na Kosovu in so v delovnih nesrečah umrli ali bili tako hudo poškodovani, da jih bo ta njihova izkušnja spremljala celo življenje. Posebna misel je namenjena kolegu Clintonu Smithu iz Južne Afrike, ki je v preveliki želji za DOBRIM na obronkih Šar planine izgubil nogo.

<sup>2</sup> Misel Steva Saundersa, nekdanjega operativnega oficirja MACC in pozneje vodja in mednarodni nadzornik EOD oddelka zaščitnega korpusa Kosova, trenutno vodja projekta čiščenja kasetnic »Olive Group« v Kuvajtu. Osebno elektronsko sporočilo januarja 2009.

V modernih vojnah in spopadih je precej novosti, od novih taktičnih rešitev do novih orožij. Tega ne moremo reči za kasetne bombe in kasetno strelivo, ki so že dolgo stalnica na različnih kriznih žariščih in so jih uporabljali tudi v vseh spopadih na Balkanu. Po nekaterih podatkih naj bi danes v svetu obstajalo 208 različnih vrst kasetnega streliva, ki naj bi ga izdelovalo 33 držav.<sup>3</sup> Kasetno strelivo naj bi imelo v svojih skladiščih kar 56 držav. Po ocenah navladne organizacije (NGO) *Handicap International* je bilo na svetu kar 98 odstotkov od potrjenih žrtev kasetnega streliva civilistov (od skupaj 13.306 žrtev).<sup>4</sup> Na Balkanu je bilo kasetno strelivo v

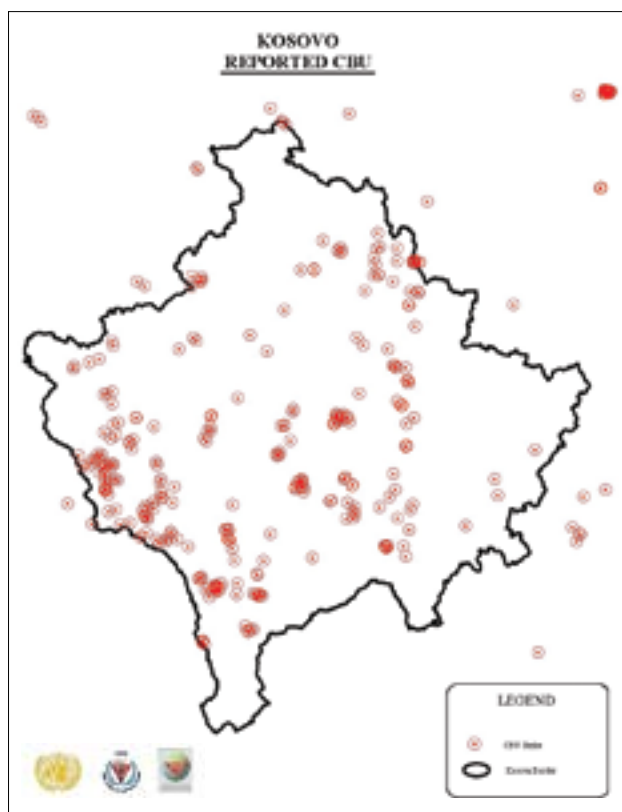
<sup>3</sup> Orifici David, *A Guide to Cluster Munitions*, Geneva, november 2007, str. 8.

<sup>4</sup> *Handicap International, Fatal Footprint: The Global Human Impact of Cluster Munitions, Preliminary report*, Bruselj, November 2006, str. 136.



Slika 1. BLU-97, skrita v listju, Kosovo 1999 (foto: M. Bizjak)

Figure 1. BLU -97 covered by leaves, Kosovo 1999 (photo: M. Bizjak).



Slika 2. Lokacije odvrženih kasetnih bomb na Kosovu, Priština 2000 (foto: arhiv MACC)

Figure 2. Locations where cluster bombs were used in Kosovo, Priština 2000 (photo: archive MACC).

manjših količinah uporabljeno med vojno na Hrvaškem in v BiH, na Kosovu pa je bilo nasprotno uporabljeno v velikem številu, včasih celo kot primarno orožje. Kasetno strelivo je bilo na Kosovu odvrženo dokaj neorganizirano in še danes predstavlja veliko nevarnost za civilno prebivalstvo, vojaška uspešnost tega orožja pa je bila majhna, če ne celo zanemarljiva. Namen članka je prikazati razsežnost problema, ki ga predstavlja kasetno strelivo na Kosovu, predvsem pa socialno plat problematike in deloma tudi tehnične lastnosti uporabljenega kasetnega streliva.

Spopadi na Kosovu so se med Osvobodilno vojsko Kosovu (OVK), Vojsko Jugoslavije (VJ) in enotami Ministrstva za notranje zadeve (MUP) začeli leta 1998, nato so se stopnjevali in dosegli svoj vrhunec z Natovimi zračnimi napadi na Jugoslavijo, ki so se začeli 24. marca 1999. Napadi so se zaključili s kapitulacijo jugoslovanskih sil 10. junija 1999. V tem kratkem obdobju sta Nato in deloma VJ uporabila različna orožja, posledica česar je, da je Kosovo postalo eno najbolj »onesnaženih« svetovnih območij z minami in drugimi neeksplozivnimi sredstvi (NUS), ki so in še predstavljajo veliko grožnjo civilnemu prebivalstvu. Prave razsežnosti tega onesnaženja so postale znane šele po 10. juniju 1999 in prihodu Nata ter osebja OZN na Kosovo. Sprva je bila mednarodna skupnost prepričana, da bodo glavna težava na Kosovu mine in minska polja, ki sta jih tam postavljala VJ in MUP. Mine so bile

Tip kasetne bombe	Število odvrženih bomb	Vrsta kasetnic	Število odvrženih kasetnic
CBU 87	727	BLU 97	146.854
CBU 99	98	Mk 118	24.206
RBL 755	429	(R)BL 755	63.063
skupaj	1.254		234.123

Preglednica 1. Tipi in število kasetnih bomb, ki jih je na Kosovu uporabil Nato

Table 1. Types and number of cluster bombs used by NATO in Kosovo.

nedvomno velika nevarnost, vendar je kmalu postalo jasno, da so precej večja nevarnost neeksplozivne kasetnice, ki jih je odvrzel Nato, kar je bilo svojevrstno presenečenje. To presenečenje je bilo toliko večje, ker tega niti enote Nata niti deminerski strokovnjaki civilne misije OZN (UNMIK) niso pričakovali. V primerjavi z drugimi območji, kjer je bilo prav tako uporabljeno kasetno strelivo, je na Kosovu mednarodna skupnost organizirano pristopila k reševanju problema in nevarnost s celovitimi in skupnimi dejavnostmi v dveh letih in pol zmanjšala na najmanjšo možno mero, pri čemer je uporabila tudi nekatere alternativne pristope in tehnike. Tudi slovenski delež, predvsem v povezavi z mednarodno fundacijo za razminiranje in pomoč žrtvam min (ITF), je bil velik. Zaradi tega je prav, da uporabo in čiščenje nevarnih ostankov kasetnega streliva na Kosovu in v Albaniji natančneje predstavimo.

## Natova uporaba kasetnega streliva

Nato je kasetno strelivo uporabljal izključno iz zraka, medtem ko v Albaniji nameščene Natove artilerijske enote kasetnega streliva niso uporabile. Kot članice Nata so kasetno strelivo na Kosovu uporabljale tri države, in sicer ZDA, Velika Britanija in Nizozemska.<sup>5</sup> Kasetno strelivo naj bi uporabljala tudi Francija, vendar francoskih kasetnih bomb BLG 66 »Belouga« na Kosovu niso našli. Po nekaterih nepotrjenih informacijah naj bi ostanke BLG 66 našli na območju ožje Srbije, t. j. na območju Kuršumlje in Kopaonika. Nato je v letalskih napadih na Kosovu uporabljal tri tipe kasetnega streliva, in sicer: BLU 97, (R)BL-755 in Mk 118 Rockey.

### BLU 97

Kasetno strelivo BLU 97<sup>6</sup> je bilo na Kosovu uporabljeno izključno s kasetno bombo CBU-87/B, čeprav je

<sup>5</sup> Nizozemska je zaradi kritike javnosti, prevelike vzporedne škode in žrtev med civilnim prebivalstvom še pred koncem napadov prenehala uporabljati kasetne bombe.

<sup>6</sup> Obstajata dva tipa kasetnic BLU-97; A/B in B. BLU-97 A/B ima mehanični vžigalnik, BLU-97 B pa piezo-električnega.



Slika 3. Kasetnica Mk 118 Rockety, Kuvajt 2009 (foto: S. Saunders).

Figure 3. Cluster Mk 118 Rockety, Kuvajt 2009 (photo: S. Saunders)



Slika 4. Celotna kasetna bomba (R)BL 755, zarita v zemljo, Kosovo 1999 (foto: arhiv MACC)

Figure 4. Whole cluster bomb (R)BL 755 buried in the ground, Kosovo 1999 (photo: archive MACC)

to kasetno strelivo mogoče uporabiti tudi drugače.<sup>7</sup> To kasetno bombo so razvili leta 1986 s ciljem zamenjave kasetnih bomb, ki so bile uporabljene v vietnamski vojni. Cena ene bombe je okoli 14.000 ameriških dolarjev (USD) ali okoli 60 USD na kasetnico. Tip CBU-87/B vsebuje 202 kasetnice BLU-97, proizvajalec pa meni, da okoli 5 odstotkov kasetnic (okoli 10 kasetnic) iz CBU-87/B zataji. Tip CBU-87/B je opremljen s posebnim senzorjem, ki ponuja 12 časovnih enot sprostitve svojega smrtonosnega tovora (BLU 97). Ko se CBU-87/B odpre, razpade na tri dele, ne upoštevajoč kasetnice. Ena CBU-87/B lahko pokrije zelo široko območje, velikost območja pa je odvisna od različnih dejavnikov; od hitrosti letala, višine leta ipd. Tip CBU-87/B lahko glede na te različne dejavnike pokrije razpon površin od 21 m x 21 m do 121 m x 243 m.

Tip BLU 97 ima dvojni učinek, trenutni in kumulativni, njegovi jekleni drobci so smrtonosni do 8–10 metrov, nevarni na razdalji do 150 m, kasetnica pa lahko prebije oklep debeline do 200 mm. Strelivo je bilo v večjem obsegu prvič uporabljeno v prvi zalivski vojni (1990–1991) in že takrat so se pokazale pomanjkljivosti njegove uporabe, predvsem zaradi velikega števila kasetnic, pri katerih je mehanizem za delovanje zatajil in so predstavljale veliko nevarnost za hitro napredujoče zavezniške enote. Posledično je v času najhujših bojev odgovorno ameriško poveljstvo začasno prepovedalo uporabo tega orožja, kar kaže na vprašljivost njegove uporabe, saj so bile stranske posledice večje od morebitne učinkovitosti. Zaradi posebne barve so te kasetnice v Srbiji in Črni gori dobile ime rumeni ubijalci (žute ubice).

## Mk 118 Rockety

Kasetno strelivo Mk118 ni novo in je bilo uporabljeno že v vietnamski vojni, Kambodži in prvi zalivski vojni (1990–1991). Prav v zalivski vojni se je to strelivo pokazalo kot nestabilno, z velikim odstotkom neeksploziranih kasetnic. Kasetno strelivo Mk 118 je nameščeno v letalskem kontejnerju Rockety II ali CBU-99, ki poln tehta okoli 230 kg in vsebuje 247 kasetnic Mk 118. Te kasetnice, če se kontejner odpre na višini 150 m, lahko pokrijejo površino 4.800 m<sup>2</sup>.

## (R)BL 755 in BL 755

Kasetno bombo BL 755<sup>8</sup> so Britanci začeli razvijati v 60. letih in jo uporabili tudi v falklandski vojni (1982), ko so britanski strokovnjaki in argentinski vojaki poročali o velikem odstotku (okoli 9 odstotkov) kasetnic, katerih mehanizem je zatajil. Kasetno bombo sestavlja 174 kasetnic, t. i. (R)BL-755, ki ob detonaciji razpadejo na do 2000 jeklenih kosov in so smrtonosni do 15–20 metrov. Velika Britanija je po vojni uradno sporočila, da je v operaciji *Allied Force* uporabila 1011 letalskih projektilov, od tega kar 531 kasetnih bomb (R)BL 755 (52,5 odstotka). Tovrstno kasetno strelivo je imela tudi JLA in so ga srbske sile uporabljale v napadih na Hrvaškem in v BiH.

Koliko kasetnih bomb je Nato uporabil na Kosovu, še danes ni popolnoma znano, saj različna uradna poročila navajajo različne in celo nasprotujoče številke. Po podatkih *Mine Action Coordination Centre* (MACC) v Prištini, ki je vodil in nadziral razminiranje celotnega

<sup>7</sup> Po doslej znanih podatkih so v napadih z BLU-97 na območje Srbije in Črne gore ob CBU-87/B uporabljali tudi Tomahawk Land Attack Missile - D (TLAM-D) in AGM-154/A JSOW.

<sup>8</sup> (R)BL 755 je izboljšana različica BL 755. Obstajata dva tipa (R)BL 755, in sicer General Purpose (GP) in Advanced Anti-Armour (AAA). AAA je opremljen s padalom, medtem ko GP padala nima.



Slika 5. Ostanke vojaškega skladišča Goleš – raztresene armirane jugoslovanske kasetnice BLL 755, Goleš, Kosovo 2000 (foto: arhiv MACC)

Figure 5. Remnants of the military warehouse at Goleš – dispersed armed Yugoslav cluster BLL 755, Goleš, Kosovo 2000 (photo: archive MACC)



Slika 6. Tank VJ, ki so ga uničile kasetnice, z rdečo barvo označeno mesto zadetka, Kosovo, Grebnik 1999 (foto: M. Bizjak)

Figure 6. VJ tank destroyed by Cluster, with red colour marking the location of impact, Kosovo, Gebnik 1999 (photo: M. Bizjak).

Kosova, naj bi Nato na Kosovu odvrigel 1392 kasetnih bomb vseh treh tipov. Ta podatek so Natove enote na Kosovu (Kosovo FORce – KFOR) MACC sporočile šele deset mesecev po zaključku spopadov, vendar je bilo njihovo število že konec leta 2001, ko je MACC zaključil s svojim delom, zmanjšano na 1254 kasetnih bomb.<sup>9</sup>

Tudi ti podatki so približni, saj naj bi po nekaterih podatkih samo ameriška letala nad Kosovom odvrгла več kakor 1100 kasetnih bomb. Po drugi strani je KFOR predal operativcem MACC tudi podatke o nekaterih odvrženih kasetnih bombah izven območja Kosova, čistilne ekipe pa so pozneje odkrivale neeksplodirane kasetnice na območjih, ki jih Natovi podatki niso omenjali. Nato je ob številu odvrženih bomb konec leta 1999 sporočil tudi koordinate 333 krajev, na katerih so bile bombe odvržene. Na nekatere kraje je bilo odvrženo večje število kasetnih bomb. Po teh podatkih je bilo na Kosovu največ bomb odvrženih na območje severno od Leposaviča, kjer naj bi bile ob repetitorju nameščene radarske enote VJ, na to lokacijo naj bi bilo odvrženo kar 35 kasetnih bomb.<sup>10</sup> Na gozdnato območje Grmija v zaledju Prištine, kjer je po ocenah Nata VJ izvajala prikrito koncentracijo svojih enot, je bilo odvrženih 32 kasetnih bomb. Na vojaško skladišče in vadbišče Gračanica, ki so ga uporabljale tudi posebne enote MUP, je bilo odvrženo skupaj 27 kasetnih bomb.<sup>11</sup> Nato je kasetne bombe uporabljal vseh 77 dni napadov, vrh pa je njihova uporaba dosegla med 3. in 13.

<sup>9</sup> Nato je v začetku predal lokacije in priznal uporabo zgolj BLU-97 in (R)BL 755, šele na ponovno zahtevo UNMIK je priznal tudi uporabo Mk-118 Rockey.

<sup>10</sup> Vprašljiv podatek, ker ni nobenega vojaškega smisla tolikšno količino bomb odvreči na tako majhno lokacijo.

<sup>11</sup> Največ kasetnih bomb je bilo odvrženo na vojaško letališče v Nišu, in sicer po nepotrjenih podatkih, kar 76 CBU-87/B (skupaj 15.352 kasetnic).

majem 1999, ko je bilo po nekaterih ocenah v enajstih dneh odvrženo 54 odstotkov vseh kasetnih bomb, od tega okoli 111.000 (skupaj v 11 dneh 157.000 kasetnic) kasetnic samo nad Kosovom. Nato je napadal predvsem dve vrsti ciljev, in sicer:

- premične cilje in predvidena koncentracijska mesta VJ in MUP, pri čemer ni imel velikega uspeha, saj so bila koncentracijska mesta drugje, kakor so pričakovali. Izjema naj bi bila okolica Vrbničkega jezca ob meji z Albanijo, kjer naj bi Nato s kasetnimi bombami uspešno napadel koncentracijo pehotnega bataljona, vendar podatki o žrtvah niso znani;
- vojaško infrastrukturo VJ in tudi MUP. Napadene so bile vojašnice VJ, vojaška skladišča, vojaške obmejne stražnice ipd. Učinek teh napadov je bil majhen, saj so bile vse vojašnice prazne, matične in mobilizirane enote pa na drugih koncentracijskih krajih.

Vojaški učinek uporabe kasetnih bomb na vojaško sposobnost VJ na Kosovu je bil majhen. Vojaška infrastruktura, razen večine vojaških skladišč, je bila prazna, napadeno pa je bilo tudi veliko število lažnih lokacij VJ. Napadi so bili pogostokrat izvedeni s kasetnimi bombami in tudi z drugimi dražjimi orožji, vendar na staro in že pred napadom neuporabno vojaško tehniko, in na »vojake«, ki so bili le lutke, oblečene v vojaške uniforme. Celo Nato je precej let po vojni priznal, da je bilo od 269 napadov s kasetnimi bombami, izvedenimi na premične cilje, uspešnih le 75.<sup>12</sup>

Drugo vprašanje, ki sta si ga zastavljala Nato in deminerska skupnost, je bil, pri koliko kasetnicah je mehanizem delovanja zatajil. Nato je takoj po zaključku spopadov podal uradno poročilo, da približno pet

<sup>12</sup> Moyes, Richard, Cluster munitions in Kosovo, Analysis of use, contamination and casualties, Landmine action, London 2007.



Slika 7. Pogled iz zraka na območje, napadeno s kasetnicami, Kosovo, Banjica 1999 (foto: M. Bizjak)

Figure 7. Bird's-eye view of a location attacked using cluster munition, Kosovo, Banjica 1999 (photo: M. Bizjak).



Slika 8. Avtor članka ob šolskih kasetnih bombah VJ BLL 755, Kosovo, smetišče vojaškega letališča Slatina 2000 (foto: M. Bizjak)

Figure 8. Author of the article of training on use of VJ cluster bombs BLL 755, Kosovo, Rubbish dump at the Slatina military airfield 2000 (photo: M. Bizjak).

odstotkov kasetnic ni delovalo in pri stiku s podlago ni eksplodiralo. Na tej podlagi je KFOR ocenil, da naj bi bilo na Kosovu okoli 14.000 neeksplodiranih kasetnic, vendar je že januarja 2000 to oceno spremenil na 14.500. Deminerski strokovnjaki MACC so na terenu dokaj hitro opazili, da je odstotek neeksplodiranih kasetnic precej večji, MACC je uradno, predvsem zaradi donatorskih držav in Nata, podal oceno, da je na Kosovu še od 7 do 10 odstotkov neeksplodiranih kasetnic, dejansko pa je bil ta odstotek višji, najverjetneje med 10 in 15 odstotki, v nekaterih posameznih primerih pa celo 30 odstotkov.

Uspešnost delovanja kasetnic je bila precej odvisna od:

- višine, na kateri je mehanizem odprl kasetno bombo in sprostil kasetnice,
- hitrosti vetra, če so bile kasetnice odvržene na srednjih ali visokih višinah,
- hitrosti in smeri letala v trenutku, ko je bila kasetna bomba sproščena,
- poraščenosti in vegetacije podlage, kamor so bile kasetnice odvržene,
- podlage, na katero so bile kasetnice odvržene,
- ali je šlo za kasetnice s padalom ali brez njega.

Deminerske ekipe so predvsem v letu 1999 pogosto prišle na območja, poraščena z visoko vegetacijo ali gozdom, kjer so bile neeksplodirane kasetnice brez padala ali z njim dejansko vsepovsod: na drevesih, grmovju, v travi, v zemlji, zato so taka območja predstavljala svojevrstno smrtonosno zanko za morebitne obiskovalce in tudi visoko usposobljene deminerske ekipe. V štirih primerih so deminerske ekipe našle celo kasetno bombo z nearmiranimi kasetnicami, pri katerih je izmetni mehanizem popolnoma zatajil. Ena od teh kasetnih bomb se je zaradi mehke podlage zarila celo dva metra v zemljo.

Zaradi tehničnih razlogov, predvsem varnosti, so Natova letala ob pomanjkanju vojaških ciljev pogosto odvrгла kasetne bombe tudi na odročne, t. i. »varne lokacije«. Po Natovih podatkih naj bi bilo najmanj 32 CBU 87/B in 8 (R)BL-755 odvrženo na te lokacije (skupaj torej najmanj 7.640 kasetnic), vendar je bilo teh primerov več. En del kasetnih bomb je bil tako odvržen v Jadransko morje,<sup>13</sup> več pa na Kosovu. Eno takih območij je bil odročen pogozdeni hrib Bajgora severno od Mitrovice. Pogostokrat pa so bile te kasetnice odvržene na pašnike in gozdnata območja, ki jih je Nato ocenil kot »varne lokacije«, čeprav so jih domačini ves čas intenzivno uporabljali. Po doslej znanih podatkih so Natova letala najmanj v šestih primerih odvrгла kasetne bombe tudi na ozemlje Republike Albanije.

## Kasetno strelivo, ki ga je uporabljala vojska Jugoslavije

V vojni za Kosovo je kasetno strelivo uporabljala tudi VJ, in sicer je z artilerijo in predvsem z večcevniimi metalci raket obstreljevala nekatere kraje znotraj albanskega državnega ozemlja, kjer so se po njenem mnenju zbirali pripadniki OVK. Večina teh krajev je bila od 10 do 15

<sup>13</sup> V Jadransko morje naj bi bilo odvrženo cca. 10 CBU 87/B in 3 CBU 99. Znan je primer poškodbe italijanskega ribiča, ki je v svojo mrežo ujel kasetnico. Po nekaterih drugih nepreverjenih podatkih naj bi bilo v Jadransko morje odvrženo celo okoli 235 kasetnih bomb. Julija 1999 je britanska vojna mornarica izvedla očiščevalno akcijo Jadranskega morja, vendar ni znano ali so bile odstranjene vse kasetne bombe, prav tako niso znani stroški čiščenja. Znani so stroški čiščenja 13 kasetnih bomb, ki so bile odvržene v morje v času usposabljanja za napad na Jugoslavijo. Stroški čiščenja so znašali 375.000 USD, večino nevarnih kasetnic pa so zalili v beton.



Slika 9. Poškodba asfaltnega cestišča po uporabi kasetnic, Kosovo, okolica Djakovice 2000 (foto: M. Bizjak)

Figure 9. Damage to an asphalt surface after a cluster attack, Kosovo, Djakovica surroundings 2002 (photo: M. Bizjak).



Slika 10. Preiskava vzroka delovne nesreče s kasetnico v vasi Shtupeqi Imadh, Kosovo, januar 2000 (foto: M. Bizjak)

Figure 10. Investigation of the mine accident in the village of Shtupeqi Imadh, Kosovo, January 2000 (photo: M. Bizjak).

km globoko na albanskem državnem ozemlju. Najdlje v notranjost je VJ posegla v bližini albanskega mesta Kükës, kar 17,5 km. Leta 1999 je prevladovalo prepričanje, da je okoli 250 hektarjev albanskega državnega ozemlja potrebno pregleda in čiščenja. VJ je uporabljala dve vrsti kastnega streliva, KB1 in KB2, obe vrsti streliva sta imeli zelo velik odstotek kasetnic, ki so zatajile, ta odstotek je bil glede na rezultate čiščenja celo precej večji od Natovega kasetnega streliva. Znani so vsaj trije primeri, ko je VJ z letali »orek« na položaje OVK odvrgla kasetne bombe. V dveh primerih je prišlo do napada na pehotne položaje OVK v okolici vasi Bare pri Mitrovici in Podujevu, v enem primeru pa so napadali center zvez OVK v občini Glogovac. Vsi ti napadi so bili izvedeni pred začetkom posredovanja Nata, VJ pa je uporabljala britanske kasetne bombe BL-755, ki jih je imela na zalogi. Veliko kasetnega streliva (izključno

BL-755) je bilo najdenega tudi na smetišču vojaškega letališča Slatina pri Prištini, kamor so ruski pripadniki KFOR med čiščenjem območja letališča prepeljali tudi precejšnje število NUS in kasetnega streliva. To kasetno strelivo je bilo med prevozom najverjetneje nearmirano, na smetišču se pa je zaradi različnih razlogov armiralo in je bilo glavni vzrok dveh nesreč s smrtnim izidom med pripadniki lokalnih Romov, ki so brskali po smeteh. To je bila tudi ena najtežjih nalog razminiranja, ki so jo vodili pripadniki MACC. Omeniti je treba tudi izvajanje čiščenja kasetnic na območju hriba Goleš, kjer je imela VJ velika vojaška skladišča in med drugim skladiščeno tudi kasetno strelivo (BL-755). Skladišča so bila popolnoma uničena, prej skladiščena eksplozivna telesa, med katerimi je bilo največ BL-755 (armiranih in nearmiranih) pa raztresena po celotni površini. Britanska deminerska organizacija (MCO) *Bactec* je v 5 mesecih leta 2000 na tem območju uničila več kakor 6.500 NUS, večinoma predvsem tam skladiščenih kasetnic.



Slika 11. Pripadnik ZKK med čiščenjem kasetnic, Kosovo 2002 (foto: S. Saunders)

Figure 11. KPC member conducting BAC, Kosovo 2002 (photo: S. Saunders).

## Socialno-ekonomski vpliv onesnaženih območij

Posledice uporabe kasetnih bomb so dejansko postale vidne šele s prihodom enot Nata na Kosovo. Že začetno izvidovanje britanske nevladne organizacije (NGO) *Halo Trust* je pokazalo, da bodo neeksplozirane kasetnice dalj časa pomenile veliko nevarnost za lokalno prebivalstvo na Kosovu. Razsežnost socialno-ekonomskega vpliva odvrgnenih kasetnih bomb pokažejo že Natovi podatki. Teoretično naj bi CBU87/B s svojimi kasetnicami načeloma pokrili približno 13.712 m<sup>2</sup> (okoli dve nogometni igrišči), vendar je Nato priznal, da lahko zaradi različnih vzrokov kasetna bomba svoj smrtonosni tovor poseje kar na 133.405 m<sup>2</sup> (okoli 18 nogome-







Slika 14. Vojaško skladišče in vadbišče Gračanica, kamor je bilo odvrženo 27 kasetnih bomb, Gračanica 2000 (foto: arhiv MACC)

Figure 14. Military depot and training area in Gračanica, where 27 cluster bombs were dropped, Gračanica 2000 (photo: archive MACC).



Slika 15. Nevarna BLU 97, po enem letu spremenjene barve in v listju skoraj nevidna, Kosovo, Devetak 2000 (foto: M. Bizjak)

Figure 15. Dangerous BLU 97, after one year in different colour invisible in leaves, Kosovo, Devetak 2000 (photo: M. Bizjak). Don't understand this

	PPM	Protitankovske mine	Kasetnice	NUS
Najdeno JUN1999—DEC2005	21.256	5.619	18.318	20.238
Žrtve – mrtvi	18	8	45	8
Žrtve – poškodovani	190	13	97	19
Žrtve skupaj	208	21	142	21
Število umrlih na 1000 kosov	0,8	1,4	2,5	0,4
Število poškodovanih na 1000 kosov	8,9	2,3	5,3	0,9
Skupno število žrtev na 1000 kosov	9,8	3,7	7,8	1,3

Preglednica 2. Nevarnost kasetnic v primerjavi z minami in NUS

Table 2. Cluster bomb hazard in comparison to hazard from mines and UXO

približni. Ne glede na to naj bi od konca spopadov do danes kasetnice povzročile najmanj 160 žrtev.<sup>16</sup> Večina nesreč se je zgodila v prvih mesecih po zaključku spopadov, v prvih 31 mesecih po vojni so bile kasetnice v kategoriji NUS<sup>17</sup> kar v 84 odstotkih glavni vzrok za nesrečo. Povprečno so bile v tem obdobju v nesrečah s kasetnicami udeležene 2,4 žrtve. Kar 32 odstotkov žrtev je zaradi kasetnic umrlo, 68 odstotkov pa je bilo ranjenih.<sup>18</sup> Rane so bile v primerjavi z minami precej hujše in pogosto je bila potrebna amputacija dveh ali več udov, veliko je bilo hudih poškodb sluha, vida, notranjih organov ipd. V 97 odstotkih so bile žrtve moškega spola, povprečna starost žrtev je bila 20 let, kar 67 odstotkov žrtev je bila stara 19 let ali manj. Število nesreč s kasetnicami je močno padlo ob koncu leta 2000, predvsem zato, ker je bila v tem času večina civilnemu

prebivalstvu nevarnih območij vsaj površinsko očiščena, hkrati pa se je začela intenzivna kampanja ozaveščanja o nevarnosti min (*Mine Risk Education*). K temu podatku je treba dodati, da je imel Nato na Kosovu več izgub zaradi lastnih kasetnic kakor zaradi VJ.

Mednarodni center za humanitarno razminiranje iz Ženeve (*Geneva International Centre for Humanitarian Demining/GICHD*) je ocenil, da vsaka kasetnica na Kosovu za ljudi predstavlja najmanj 25 odstotkov večje tveganje kakor protipehotna mina (PPM).

Kasetnice so bile statistično gledano za lokalno prebivalstvo vsaj tako nevarne kakor položene mine, v primerjavi z drugimi NUS pa so bile kasetnice nevarnejše kar za 600 odstotkov.<sup>19</sup>

Vzroke za tako veliko število žrtev v nesrečah s kasetnicami lahko strnemo v nekaj točk:

- oblika, barva in velikost kasetnic, ki je zanimiva

<sup>16</sup> V obdobju od junija 1999 do decembra 2001 je bilo na Kosovu evidentirano 457 minskih, NUS ali kasetnih žrtev. Od tega je bilo 92 žrtev smrtno ranjeno in kar 365 težje (amputacije) ali lažje ranjenih.

<sup>17</sup> Mine tu niso vštete.

<sup>18</sup> V istem obdobju je v nesrečah z minami umrlo manj kot 8 odstotkov udeležencev minskih nesreč.

<sup>19</sup> Na 1000 najdenih kasetnic je povprečno prišlo 7,8 žrtve, pri ostalih NUS pa na 1000 eksplozivnih teles »lek« 1,3 žrtve.



Slika 16. Uničevanje kasetnic (deflagracija) s švicarskim sistemom RUAG SM-EOD, ki so ga na Kosovu preizkusili prvič, Kosovo 2000 (foto: arhiv MACC)

Figure 16. Neutralization of cluster bombs (Deflagration) using the Swiss RUSG SM-EOD system, which was used for the first time in Kosovo, Kosovo 2000 (photo: archive MACC).



Slika 17. Še nearmirana (R)BLL-755, najdena v okolici Mitrovice, Kosovo 1999 (foto: arhiv MACC)

Figure 17. Unarmed (R)BLL-755 found in vicinity of Mitrovica, Kosovo 1999 (photo: archive MACC).

predvsem otrokom;

- nizka stopnja znanja o kasetnicah (praktično popolno neznanje);
- izrazita nestabilnost armiranih kasetnic v primerjavi z drugimi eksplozivnimi telesi;<sup>20</sup>
- kasetnice so v primerjavi s PPM »profesionalni« ali »popolni ubijalec«, ki nimajo namena »poškodovati«, ampak zgolj in predvsem »ubijati«.

## Čiščenje območij, onesnaženih s kasetnim strelivom (Battle Area Clearance)

Kasetnice so bile veliko presenečenje za deminersko skupnost in pripadnike posebnih enot KFOR, predvsem pa je pravi šok pomenila razsežnost problematike. To velja tudi za enote KFOR, ki so imele v prvem letu delovanja prav zaradi kasetnic kar nekaj izgub. Že 21. junija 1999 sta v nesreči s kasetnico umrla dva britanska vojaka skupaj z dvema pripadnikoma OVK. Prav ta dva pripadnika britanske vojske sta bila prva dva vojaka Nata, ki sta umrla na Kosovu. S problematiko kasetnic so se začele prve ukvarjati enote KFOR, ki so k problematiki pristopile na izrazito vojaški način. Vojaške enote so izvajale vojaško razminiranje, t. j. čiščenje iz vojaške nuje, kar ni bilo sporno, vendar pa čiščenja niso izvajale sistematično, niso ga evidentirale in nevarnih območij niso ustrezno označile kot nevarna. Prav zaradi tega je bil KFOR, vsaj v začetni fazi, deležen hudih kritik. Nato je

MACC kot glavnemu koordinacijskemu telesu za usklajevanje razminiranja na Kosovu predal koordinate 333 krajev, kamor so bile odvržene kasetne bombe, vendar so bili ti podatki zelo nenatančni, zato je UNMIK aprila 2000 od Nata zahteval natančnejše informacije o krajih, kamor so bile odvržene kasetne bombe, kakor na primer o smeri in hitrosti letala v trenutku odmeta bombe ter morebitne posnete zračne fotografije. Dodatne podatke je Nato poslal maja 2000, vendar tudi ti niso omogočali dovolj kakovostnega dela na terenu. Do 31. maja 2000 so deminerske organizacije pod vodstvom MACC našle in uničile 4.069 kasetnic. KFOR ni vodil evidence uničenih kasetnic ali pa evidenca ni znana. Izjema je operativno območje center, ki so ga vodili Britanci in kjer je bilo vojaško razminiranje (EOD) vzorno vodeno, izvajano in usklajeno z MACC. V tem operativnem območju so vojaške enote v istem časovnem obdobju uničile 2.116 kasetnic.<sup>21</sup> Raziskava, ki jo je opravil HRW in je obsegala analizo 217 poročil o čiščenju območij, je dala naslednje rezultate:

- najdeno je bilo povprečno 34 neeksploziviranih kasetnic na enem očiščenem območju;
- povprečno je bilo očiščeno 142.080 m<sup>2</sup>, preden je bilo območje označeno kot očiščeno;
- za eno kasetnico je bilo povprečno očiščeno 4.179 m<sup>2</sup>;
- povprečno je bilo na eno najdeno kasetnico porabljenih 18 delovnih ur.
- precej neeksploziviranih kasetnic je bilo najdeno pod površino.

<sup>20</sup> Dokazano so nekatere kasetnice eksplodirale že samo zaradi spremembe temperature v okolju.

<sup>21</sup> Vodja britanske EOD enote stotnik Andy Klee – neformalni pogovori januar - junij 2000.



Slika 18. Površinsko čiščenje, Kosovo 2000 (foto: arhiv MACC)

Figure 18. Surface clearance, Kosovo 2000 (photo: archive MACC).



Slika 19. BLU 97 z ostanki padala (foto: M. Bizjak)

Figure 19. BLU – 97 with remains of the parachute, (photo: M. Bizjak).

V že omenjeni analizi HRW je bilo na 217 deloviščih, kjer je bilo delo zaključeno, najdeno 7.308 kasetnic, od tega kar 79 odstotkov BLU-97 (5.808), 18 odstotkov (R)BL 755 (1.307) in samo 3 odstotke Mk-118 (187), kar je primerljivo tudi z deleži odvrženih kasetnic (BLU-97 – 63 %, (R)BL755 – 27 %, Mk-118 – 10 %). Na 217 deloviščih je bilo skupaj pregledano in očiščeno 25 km<sup>2</sup>, kar je približno enako 3.300 nogometnim igriščem.

Čiščenje onesnaženih območij lahko časovno razdelimo v pet faz, in sicer:

### Faza zbiranja podatkov in nujnega čiščenja

Ta faza je trajala nekaj mesecev po zaključku vojne, vse do oblikovanja MACC, ki je začel usklajevati in voditi program humanitarnega razminiranja na Kosovu, predvsem dokler niso bile vzpostavljene začetne zmogljivosti za čiščenje kasetnic. V tem vmesnem času so nujno čiščenje izvajali KFOR in posamezne MCO, vendar slednje precej stihjsko in površno. V tem obdobju je NGO *Halo*

*Trust* na Kosovu s šestimi skupinami v desetih tednih izvedla celovito izvidovanje celotnega Kosova, s ciljem pridobiti informacije na terenu o dejanskem stanju min in NUS. Izvidovanje organizacije *Halo Trust*, ki je bilo slabo izvedeno, je pokazalo, da je problem neeksploziranih kasetnic zelo velik, vendar je bil v končnem poročilu kljub temu manj izpostavljen kakor problematika minskih polj. Organizacija *Halo Trust* je v svojem poročilu ocenila, da je na Kosovu najmanj 10.000 kasetnic, ki jih je mogoče za razliko od min najti po celotnem Kosovu.

### Faza celovitega čiščenja

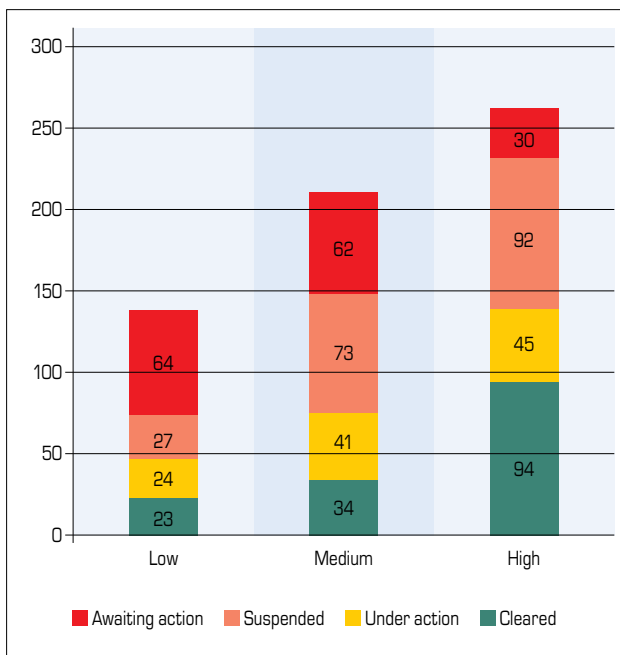
Ta faza se je začela oktobra 1999 in je trajala do februarja/marca leta 2000. Za to fazo je bil značilen celovit pristop k čiščenju območij, onesnaženih s kasetnicami. MACC je napravil prednostni seznam vseh nevarnih območij in glede na ta seznam so posamezne MCO začele s čiščenjem. Vsaka MCO je morala pred začetkom del na Kosovu opraviti tudi akreditacijo za izvajanje čiščenja. Akreditacija je potekala na posebnem za to prirejenem poligonu, vodilo in nadzorovalo pa jo je operativno osebje MACC. MCO so v tej fazi na posameznem delovišču opravile celovito čiščenje, najprej površinsko, nato pa še globinsko. Globinsko čiščenje je doseglo globino do 50 cm, segalo je do t. i. povprečne kmetijske oralne globine na Kosovu. V tem obdobju je čiščenje na Kosovu izvajalo sedem MCO, ki so do februarja 2000 našle in uničile 2.743 kasetnic.

### Faza površinskega čiščenja

V prvi polovici leta 2000 je na območju Kosova prišlo do večjega števila skupinskih nesreč s kasetnicami, ko je v eni nesreči umrlo več ljudi. Predvsem so bile skupinske nesreče otrok tiste, ki so v okviru MACC povzročile spremembo izvajanja čiščenja kasetnic. Tako je bilo odločeno, da se vsa s kasetnicami onesnažena območja najprej površinsko očistijo in šele potem globinsko. Le za zemljišča, primerna za takojšnjo intenzivno kmetijsko obdelavo, je bilo določeno, da se izvede celovito čiščenje, o čemer je odločalo operativno osebje MACC. Ta faza je trajala do decembra 2000. V tem času je čiščenje izvajalo pet MCO ali skupaj 21 skupin, ki so našle in uničile 3.729 kasetnic. Ob koncu leta 2000 je bilo 162 tovrstnih nevarnih območij popolnoma očiščeno, 217 površinsko očiščenih, 219 naj bi jih bilo očiščeno v letu 2001.

### Faza globinskega čiščenja

V letu 2001 so MACC in MCO začeli izvajati tudi globinsko čiščenje že prej površinsko očiščenih območij. Ta faza je bila v primerjavi s prejšnjo precej zahtevnejša in časovno daljša, saj je bilo treba vsak znak za morebitno prisotnost kasetnic pod zemljo tudi fizično preveriti. Če je bila kasetnica najdena, jo je bilo treba najprej previdno odkopati in nato z eksplozivom na



Slika 20. Nevarna območja (kasetnice) glede na status in prednostni seznam (oktober 2000), (foto: arhiv MACC)

Figure 20. Dangerous areas with regard to status and priority (October 2000), (photo: archive MACC).

kraju samem uničiti. V tej fazi so MACC in MCO začele poskusno uporabljati tudi švicarski sistem za nevtralizacijo min in NUS »RUAG SM-EOD«, ki se je izkazal kot zelo učinkovit, hitrejši, predvsem pa varnejši. Hkrati so MACC in MCO usposobili tudi lokalne zmogljivosti za izvajanje čiščenja, in sicer Zaščitni korpus Kosova (ZKK), z namenom zaključiti program humanitarnega razminiranja pod vodstvom OZN, zagotoviti lokalno usposobljene strokovnjake za čiščenje kasetnic, ki bodo lahko dolgoročno izvajali to dejavnost. V tej fazi je bilo v nasprotju s pričakovanim najdeno veliko število kasetnic pod površino, tudi do globine 40 cm. Čiščenje je v tem obdobju izvajalo pet MCO, skupaj 26 skupin za čiščenje kasetnic.

Ob zaključku humanitarnega programa razminiranja (december 2001) je bilo na Kosovu najdeno in uničeno 15.940 kasetnic, od tega naj bi jih KFOR našel in uničil 7.455.<sup>22</sup> Dne 30. novembra 2001 je MACC v zaključnem računu zapisal, da je 50 odstotkov nevarnih območij očiščenih, 36 odstotkov teh območij je bilo na podlagi izvidovanj izločenih (da ne predstavljajo nevarnosti), za 5 odstotkov kasetnic so bile odgovorne enote KFOR, 9 odstotkov pa jih je bilo predano v popolno ali delno (globinsko) čiščenje ZKK.

## Faza vzpostavitve lokalnih zmogljivosti

Ta faza se je začela v letu 2002, ko je MACC prenehal z delom, humanitarni program je bil formalno zaključen

<sup>22</sup> Številki temeljita na oceni in ne na dejanskih poročilih.

in pripadniki ZKK so pod vodstvom in kontrolo dveh nekdanjih pripadnikov MACC nadaljevali s čiščenjem.<sup>23</sup>

Ob koncu leta 2005 je bilo na Kosovu najdeno in uničeno že 18.318 kasetnic vseh treh tipov.<sup>24</sup> Od junija 1999 do decembra 2005 je bilo za »protiminsko delovanje« (Mine Action) na Kosovu porabljenih približno 92 milijonov USD, več kakor tretjina tega denarja je bila porabljena za čiščenje kasetnega streliva.

## Študija primera

Območje Grebnik je nekaj kilometrov južno od Kline. Območje je deloma neobdelano in poraščeno z visokim grmičevjem, deloma pa s češnjem nasadom. Območje je v času spopadov zasedla VJ z oklepnimi vozili in tanki. Nato je posledično napadel to območje in nanj odvrigel najmanj pet CBU-87/B (najmanj 1.010 BLU 97). Število žrtev VJ med napadom ni znano, je pa bil pri napadu uničen tank T-55, ki je edini tank na Kosovu, ki so ga uničile kasetnice. Zaradi nujno potrebne kmetijske obdelave češnjevega nasada je bilo v maju in juniju 2000 izvedeno prvo čiščenje sadovnjaka, med katerim je bilo najdeno 22 BLU-97 med površinskim čiščenjem in kar 91 med globinskim čiščenjem. Leta 2001 je bil očiščen še nekmetijski del in najdeno še 37 BLU-97. Tudi pozneje so bila izvedena dodatna čiščenja, vendar podatki o najdenih kasetnicah niso znani. Med poznejšim čiščenjem se je zgodila delovna nesreča, v kateri je deminer izgubil življenje. Analiza števila najdenih kasetnic kaže, da je zatajilo najmanj 11 odstotkov kasetnic, na kmetijskem območju pa je bilo skoraj 80 odstotkov kasetnic najdeno pod površino. Takih primerov je bilo predvsem na obdelanih kmetijskih območjih precej.

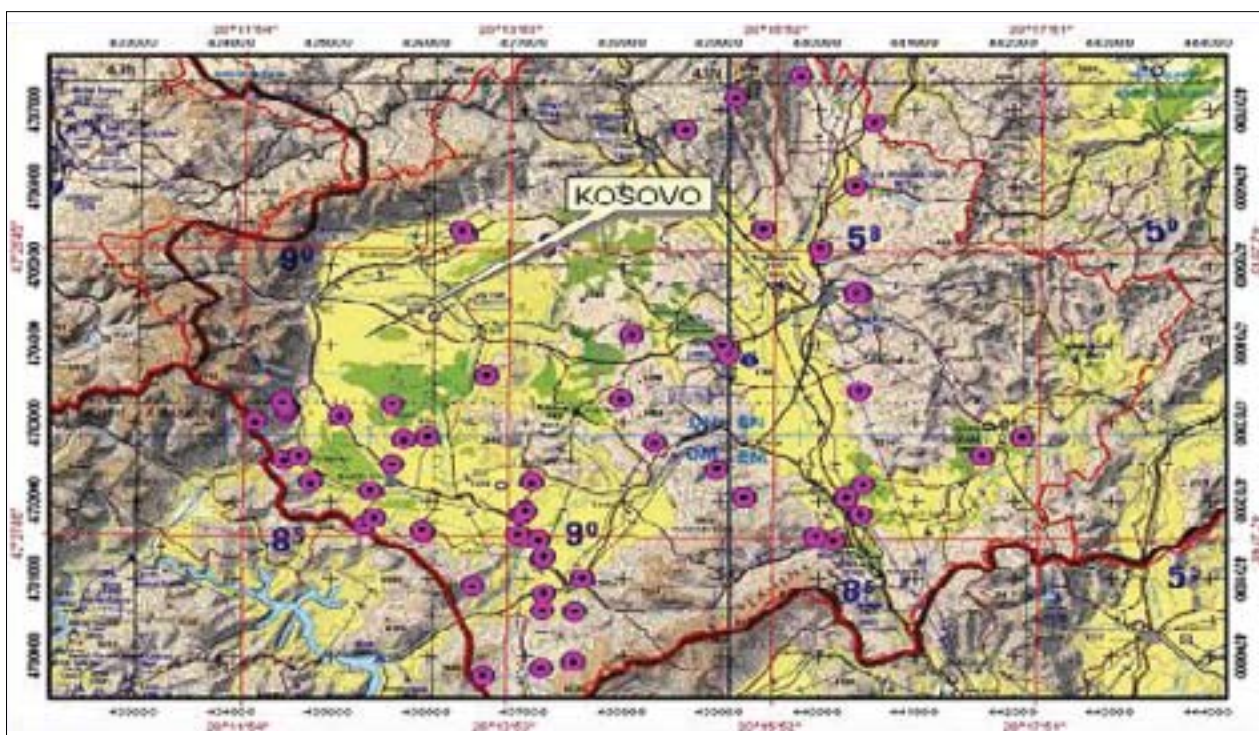
## Delovne nesreče

Program deminiranja na Kosovu je znan po velikem številu delovnih nesreč,<sup>25</sup> vendar je pri čiščenju kasetnic v primerjavi z razminiranjem klasičnih minskih polj prišlo

<sup>23</sup> Več o tem glej: Bizjak Matjaž, Vojska in protiminsko delovanje v svetu, Ujma 2008, str. 308 – 312.

<sup>24</sup> Približna ocena. Če upoštevamo oceno, da je bilo na območje Kosova odvrženo 234.123 kasetnic, to pomeni vsaj 7,8 odstotkov kasetnic, ki so zatajile, vendar je ta odstotek nedvomno precej večji. MACC je ob zaključku svojega delovanja podal uradno oceno, pa kateri naj bi se na Kosovu 10. junija 1999 nahajalo okoli 50.000 min in okoli 30.000 aktivnih kasetnic.

<sup>25</sup> Od junija 1999 do decembra 2001, t. j. do zaključka programa humanitarnega programa, je bilo v delovnih nesrečah ubitih ali poškodovanih 32 deminerjev oziroma ostalega osebja, ki je sodelovalo v programu humanitarnega razminiranja. Večji del je bil posledica delovnih nesreč z minami, manjši del s kasetnicami in NUS. Ena delovna nesreča se je končala s smrtno žrtvijo, 14 delovnih nesreč se je končalo z amputacijo uda ali več udov, ena nesreča se je končala s popolno izgubo vida, ena nesreča pa s hudo poškodbo glave in posledično popolno delovno nesposobnostjo.



Slika 21. Karta, ki jo je poslal Nato, z označenimi kraji, kjer so bile odvržene (R)BLU-755 (foto: arhiv MACC)  
 Figure 21. NATO map with locations where (R) BLU-755 were dropped, (photo: archive MACC).

zgolj do treh delovnih nesreč. Prva nesreča se je zgodila v začetku 2000, ko se je deminer med izvidovanjem nepazljivo naslonil na leseni plot, ki je bil z ledom povezan na kasetnico BLU-97. Ta je eksplodirala, deminer je bil z veliko sreče le lažje poškodovan (amputacija nosu). Do druge delovne nesreče je prišlo v drugi polovici leta 2000, v kateri pa ni bilo smrtnih žrtev ali poškodovanih.

Najhujša delovna nesreča se je zgodila spomladi 2001 med izvidovanjem na območju Grebnika. Skupina deminerjev je izvajala izvidovanje območja, pri čemer se je deminer z nogo zapletel v ovijalko (srobot), ki je bila ovita okoli kasetnice pod zemljo in je potegnila BLU-97 na površino. Kasetnica je eksplodirala in deminerja ubila. Truplo je bilo obglavljeno, brez drugih vidnih poškodb.

## Sklepne misli

Zračni napadi na Jugoslavijo so trajali samo 78 dni, vendar strah in negotovost nekaterih prebivalcev Kosova še zmeraj trajata in bosta najverjetneje še trajala. Neeksplodirane kasetnice v nekaterih krajih še vedno omejujejo predvsem gospodarsko uporabo prostora, k čemer je treba dodati še psihološke posledice, ki so mnogokrat še hujše in dolgotrajnejše. To je izrazito predvsem v ruralnih območjih, kar Kosovo je, kjer je večina prebivalstva življenjsko odvisna od kmetijstva. Kasetnice so na Kosovu s svojim »ubijalskim nagonom« presenetile ne samo civilno prebivalstvo, ampak vsaj na začetku tudi mednarodno skupnost in celo KFOR. Večino nevarnosti je mednarodna skupnost odstranila v dveh letih in pol, zato se je število žrtev s

kasetnicami po letu 2000 bistveno zmanjšalo. To je bil nedvomno eden največjih uspehov programa humanitarnega razminiranja, ki ga je vodil MACC, in ki danes v svetu velja za vzorčni primer učinkovitosti, enostavnosti in hitrosti. Ta razsežnost zmanjševanja žrtev je mnogokrat pozabljena, je pa prevevala delo operativcev v MACC in drugih MCO. Vendar program ne bi bil tako uspešen, če ne bi bilo hitrega odziva donatorjev, kjer je bil prav pri čiščenju kasetnic zelo pomemben tudi slovenski ITF. Kosovo je ob Iraku, Kuvajtu in sedaj tudi Libanonu pomembno tudi zato, ker je v Evropi spodbudilo zavedanje, da so kasetnice zelo diskriminatorno orožje, ki ne ločuje morebitnih žrtev in še dolgo po koncu spopadov ne prizanaša nobenemu bitju. Nastalo je gibanje za prepoved uporabe kasetnega streliva, ki je, vsaj upamo, blizu uspeha, podobno kakor je bilo uspešno gibanje za prepoved PPM. Brez kasetnic in njihovih žrtev na Kosovu tovrstno zavedanje v Evropi ne bi bilo tako izrazito, gibanje pa ne bi doseglo mednarodnih razsežnosti, ki jih dejansko je.

## Viri in literatura

1. Bizjak, M., 2000/2001. Mine in tehnike razminiranja, uporabljene na Kosovu. V: Ujma 14–15, 447–451.
2. Bizjak, M., 2008. Vojska in protiminsko delovanje v svetu. V: Ujma 22, 300–315.
3. Cave, R., Lawson, A., Sherriff, A., 2006. Cluster Munitions in Albania and Lao PDR. United Nations publications, Geneva.
4. Filippino, E., 2005. Mine Action: Lessons and Challenges, Geneva.

5. Handicap International, Fatal Footprint, 2006. The Global Human Impact of Cluster Munitions. Preliminary report, Bruselj.
6. ICRC, 2001. Cluster bombs and landmines in Kosovo, Explosive remnants of war, Geneva.
7. Lardner, T., 2007. Land Release: A guide for mine and ERW affected countries. Geneva.
8. Maslen, S., 2007. A Guide to Mine Action and Explosive Remnants of War. Geneva.
9. Mine Action Support Group, Conference, Priština 22. in 23. oktober 1999, delovno gradivo.
10. Moves, R., 2007. Cluster munitions in Kosovo, Analysis of use, contamination and casualties. Landmine action, London.
11. Moyes, R., 2006. Foreseeable harm, The use and impact of cluster munition in Lebanon: 2006. Landmine action, London.
12. Orifici, D., 2007. A Guide to Cluster Munitions. Geneva.
13. Orifici, D., 2007. A Guide to Mine Action and Explosive Remnants of War. Geneva.
14. Thompson, H., 1999. Landmine and Unexploded Ordnance in Kosovo.
15. Yellow Killers, the impact of cluster munitions in Serbia and Montenegro, NPA 2007.

### **Elektronsko dopisovanje, pogovori in drugo**

1. Steve, Saunders 2001–2006 - EOD Operations Officer OKPCC/Kosovo.
2. Stotnik Andy Klee, poveljujoči britanske EOD enote MNB-C- neformalni pogovori od januarja do junija 2000.
3. Avtorjevi osebni zapiski in dnevnik, ki ga je vodil kot operativni oficir MACC od oktobra 1999 do januarja 2001.